

EHLİYETE TESİRİ AÇISINDAN SARHOŞLUK

Yrd. Doç. Dr. Mühsin KOÇAK
OMÜ İlahiyat Fakültesi

GİRİŞ :

Konunun bir bütünlük arzemesi ve kolay anlaşılmasını temin açısından burada ehliyet mefhumunu kısaca gözden geçirmeliyiz.

I — EHLİYETİN MANÂ VE ÇEŞİTLERİ :

A — Manâsı :

Ehliyet lügatte selâhiyet⁽¹⁾, lâıyk ve yeterli olmak⁽²⁾ demektir. İstilahta ise ehliyet, Şâriin şahısta takdir ettiği, onu din ve hukukun muhatabı olmaya uygun bir mahal haline getiren vasıftır, diye tarif edilmiştir.⁽³⁾

B — Çeşitleri :

Ehliyeti usulcüler iki kısma ayırırlar :

1 — Vücub ehliyeti :

Bu, insanın leh ve aleyhine meşru hakların gerekliliğine selâhiyetidir. Yani, insanın kendi lehine haklarını sabit, kendi aleyhine de hakların vâcib olmasına elverişli bulunmasıdır.

İnsan için bu ehliyetin esasını hayat, yani canlı olmak teşkil eder. Bi-naenaleyh, hayat sahibi olan her insan bu ehliyete sahiptir. Hatta, kendisinde hayat bulunduğundan, anne karnındaki çocuk (cenin) için bile bu ehliyet söz konusudur. Ancak, ona bir başka açıdan, annesinin bir parçası

1. Zeydân Abdülkerim, el-Medhal li dirâseti's-şeriatil-İslâmiyye, Bağdat, 1969, s. 312; el-Veciz fi usûli'l-fıkh, Bağdat, 1973, s. 21.
2. Karaman Hayreddin, Mukayeseli İslâm Hukuku, İstanbul, 1982, I, 178; Uzunpostalcı Mustafa, Hakiki Şahıs ve Ehliyeti, Teksir, s. 52.
3. Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, I, 178; Uzunpostalcı, age., s. 52.

imiş gibi bakmak da mümkün olduğundan⁽⁴⁾ ve annesinden ölü doğması da muhtemel bulunduğu⁽⁵⁾ ondaki bu ehliyet eksiktir.

2 — Eda ehliyeti :

Bu ehliyet, muamelât ehliyetidir.⁽⁶⁾ Yani, şahsın tasarruflarının şer'an ve hukuken muteber kabul edilmesine selâhiyetli olması demektir.⁽⁷⁾ Bu ehliyetin temelini akıl teşkil etmektedir.⁽⁸⁾

II — EHLİYETİN ÂRIZALARI

Sözü geçen ehliyetler, insanın gelişmesine paralel olarak gelişir, te-kâmül eder. Şahısların beden veya akıllarına âriz olabilen bazı bozukluklar da onun ehliyetini daraltır veya ortadan kaldırabilir. İşte bunlara ehliyet ârizaları denir.⁽⁹⁾

Fıkıh usulcüleri bunları ikiye ayırırlar :

A — Semâvî ârizalar :

Bunlar, meydana gelmesinde insan iradesinin tesiri bulunmayan ârizalardır. Semâvî ârizalar Şârî tarafından takdir olunmuşlardır. İnsan kudretinin haricinde olmalarından dolayı semaya nisbet edilmişlerdir.⁽¹⁰⁾

Semâvî ârizalar şunlardır :

1 — Çocukluk hali (sığar) :

İnsanın doğumundan bâliğ olmasına kadar geçen bir dönemi içine alan çocukluk hali, insanın mahiyetinden ayrılmayan bir şey olmadığı, ayrıca insanın yaratılışındaki gayeye zıt bir durum arzettiği düşüncesinden hareketle ehliyet ârizalarından sayılmıştır.⁽¹¹⁾

Çocukluk hali iki dönemde ele alınır :

4. Zeydân, el-Medhal, s. 312-313; el-Veciz, s. 71-73.
5. Ebu Zehra Muhammed, Usûlü'l-fıkh, Dârü'l-Fikri'l-Arabî, ty., s. 331.
6. Ebu Zehra, Usûlü'l-fıkh, s. 332.
7. Hudari Muhammed, Usûlü'l-fıkh, Mısır, 1969, s. 90.
8. Hudari, age., s. 90; Ebu Zehra, Usûlü'l-fıkh, s. 333.
9. Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, I, 189.
10. Zeydan, el-Medhal, s. 317; el-Veciz, s. 78.
11. Molla Husrev Muhammed b. Ferâmuz, Mir'âtü'l-usûl Şerhu Mirkâti'l-vusul, (el-İzmiri'nin Hâşiyesinin kenarında), el-Matbaatü'l-Âmire, 1309, II, 439; Büyüyük Haydar Efendi Usûl-i Fıkıh Dersleri, İstanbul, 1966, s. 482-483; Bilmen Ömer Nasuhi, Hukukî İslâmiyye ve İstilâhâtı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul, 1967, I, 229.

a) Doğumdan temyiz çağına kadar olan dönem :

Bu dönemde çocuk tam bir vücub ehliyetine sahip olmakla birlikte edâ ehliyetinden mahrumdur. Çünkü vücub ehliyetinin esasını hayat, edâ ehliyetinin esasını ise temyiz kudretiyle birlikte akıl teşkil eder. Çocuk da hayat sahibidir, ama bu dönemde onun temyiz kudreti bulunmamaktadır. Dolayısıyla, mümeyyiz olmayan çocuğun hiç bir sözlü tasarrufu muteber değildir.

Allah hakları konusunda hiçbir sorumluluğu yoktur. Kul haklarının da ancak mala taalluk eden kısmından mesuldür.

b) Temyiz çağından bülüğa kadar olan dönem :

Bu dönemde çocuk, tam bir vücub ehliyetiyle birlikte noksan edâ ehliyetine de sahiptir.

Bazı istisnaları bulunmakla birlikte mümeyyiz çocuk da mümeyyiz olmayan çocuk gibidir. Ondan ayrıldığı noktalar : aa) Farz olmamakla birlikte, eğer yerine getirecek olurlarsa, Allah haklarından olan ibadetler' sahih olarak gerçekleşir. ab) Bir de mümeyyiz olmayan çocuğun hiçbir mâlî tasarrufu geçerli olmadığı halde, mümeyyiz çocuğun sırf faydasına olan mâlî tasarrufları geçerli, sırf zararına olan mâlî tasarrufları geçersiz, faydasına da zararına da olması muhtemel bulunan mâlî tasarrufları ise velisinin iznine bağlıdır.⁽¹²⁾

2 — Akıl hastalığı (cünûn) :

Delilik, «nâdir istisnalar dışında akla uygun tarzda söz söylemeyi ve harekette bulunmayı engelleyecek şekilde aklın bozukluğudur» diye tarif edilir.⁽¹³⁾

Bu ârıza, vücub ehliyetine tesir etmez. Ancak, edâ ehliyetine tesir eder ve onu ortadan kaldırır. Bu durumdayken vaki olan tasarruflarında kişi, mümeyyiz olmayan çocuk gibi kabul edilir.⁽¹⁴⁾

12. Zeydan, el-Veciz, s. 74-76.

13. Sadru's-şeri'a Ubeydullah b. Mes'ûd, et-Tavdih (Taftazânî'nin et-Telvihi'nin kenarında), Matbaatü'l-Hâc Muharrem Efendi el-Bosnevî, 1304, II, 736.

14. Sadru's-şeri'a, age., II, 736-738; Molla Hüsrev, age., II, 438-439; Zeydan, el-Veciz, s. 79; Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, I, 191; Uzunpostalcı, age., s. 112-114.

3 — Bunama (ateh) :

Bu da, eda ehliyetine tesir eden bir ârıza olup sahibini bazan akıllı bazan deli gibi harekete sevk eden bir akıl bozukluğudur.⁽¹⁵⁾ Bunaklar, gelgit akıllı kimselerdir.⁽¹⁶⁾ Bunlar, ehliyet açısından mümeyyiz çocuklar gibidirler.⁽¹⁷⁾

4 — Uyku (nevm) :

«Şahsın akıl ve iradesini kullanmasını geçici olarak engelleyen tabii bir ârizadır.»⁽¹⁸⁾ Devam ettiği sürece eda ehliyetini ortadan kaldırır. Dolayısıyla, uyuyan bir kimsenin sözlü hiçbir tasarrufu geçerli değildir. Fiili tasarruflarından da bedeni olarak muahaze edilmez. Sebep olduğu zarar ve telef hadiselerinden mâli açıdan sorumludur. Uyku, ibadetleri iskat etmez, ancak eda vaktini geciktirir.⁽¹⁹⁾

5 — Bayılma (iğma) :

Uykudan daha az meydana gelen fakat ondan daha ağır bir ârizadır. Bu da eda ehliyetine tesir eder ve devamı süresince onu ortadan kaldırır. Bayılmanın ehliyete tesiri aynen uykununki gibidir. Ancak, uzun (yirmi dört saatten fazla) süren baygınlık şahıstan namaz ibadetinin kaza mükellefiyetini de düşürür.⁽²⁰⁾

6 — Ölüm hastalığı (maradu'l-mevt) :

Bundan maksat ekseriyetle ölüme götüren veya ölümün kendisine bağlı olarak vuku bulduğu hastalıktır.⁽²¹⁾

Hastalık, şahsın her iki ehliyetine de tesir etmez. Ancak, böyle bir hastalığa tutulan ve öleceğini hisseden kimsenin, bazı vârislerinin veya bazı alacaklılarının zararına bir takım tasarruflarda bulunabileceği göz önüne alınarak bir kısım tasarruflarına bazı sınırlamalar getirilmiştir. Bu tasarruflar, bağış, vakıf, anlaşmalı görünen alış veriş gibi, adı geçen hak sahip-

15. Sadru's-şeria, age., II, 739.

16. Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, I, 191; Uzunpostalcı, age., s. 112.

17. Sadru's-şeri'a, age., II, 739; Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, I, 191; Uzunpostalcı, age., s. 112.

18. Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, I, 192.

19. Molla Hüsrev, age., II, 440-441; Zeydan, el-Veciz, s. 82-83; Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, I, 192; Uzunpostalcı, age, s. 109-111.

20. Sadru's-şeri'a, age., II, 741-742; Molla Hüsrev, age., II, 441; Zeydan, el-Veciz, s. 83; Uzunpostalcı, age., s. 111.

21. Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, I, 194; Uzunpostalcı, age., s. 115.

lerinin zararına olan tasarruflardır. Sınırlamalar ise hak sahiplerinin hakları nisbetindedir ki, bu hak vârisler için malın üçte ikisi, alacaklılar için ise alacak miktarı kadardır.⁽²²⁾

7 — Kölelik (Rıkk) :

Hükmi bir acziyet ifade eden kölelik, sahibini hür kimselerin ehil oldukları bir kısım tasarruflara ehil bulunmaz hale getiren bir ârizadır. Bu cümleden olarak kölelik, mülkiyet hakkına engel bir durumdur. Ancak, malın dışındaki şeylere mâlik olmaya engel değildir. Binaenaleyh, köle nikâh, hayat ve kan haklarına mâliktir.⁽²³⁾

8 — Unutma (nisyan) :

Bu, ihtiyaç duyulduğu zaman bir şeyi hatırlamamak demektir.

Unutmak vücut ehliyetini de eda ehliyetini de ortadan kaldırmaz. Ancak, Allah hakları hususunda günaha girme açısından özür sayıldığı gibi, bazı ibadetlerin dünyevî hükmü hususunda da makbul bir özür kabul edilmiştir. Meselâ, unutarak yiyen bir oruçlunun orucu bozulmaz.⁽²⁴⁾

9 — Ölüm (mevt) :

Ölüm, insanı tamamen âciz ve kuvvetten mahrum bırakan, ehliyeti yok eden bir durumdur. Dolayısıyla, kulun mükellef bulunduğu bütün dünyevî hükümleri düşürür. Ancak, üzerinde bulunan bir kısım kul haklarının malından ödenmesi gerekir.⁽²⁵⁾

10 — Ay hali (hayız) ve lohusalık (Nifas) :

Kadınlara mahsus bulunan bu haller, ne vücut ve ne de eda ehliyetini düşürürler. Ancak, namaz, oruç gibi ibadetlerin yerine getirilmesi bu ârizalardan temizlenmeye bağlı olduğundan hayızlı ve nifaslı kadınlar, bu ibadetleri eda edemezler.⁽²⁶⁾

22. Sadru's-şerî'a, age., II, 754-755; Molla Hüsrev, age., II, 446; Zeydân, el-Veciz s. 83-84; Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, I, 194; Uzunpostalcı, age., s. 115-117.

23. Sadru's-şerî'a, age., II, 742-745; Molla Hüsrev, age., II, 441-443; Bilmen, age., I, 232-233; Karaman, Fıkıh Usûlü, İstanbul, 1964, s. 173.

24. Ebu Zehra, Usûlü'l-fıkıh, s. 341; Zeydan, el-Veciz, s. 82; Karaman, Fıkıh Usûlü, s. 172.

25. Sadru's-şerî'a, age., II, 756-757; Bilmen, age., I, 232; Zeydan, el-Veciz, s. 86; Karaman, Fıkıh Usûlü, s. 174.

26. Bilmen, age., I, 231; Karaman, Fıkıh Usûlü, s. 173.

B — Mükteseb ârizalar :

Bunlar, meydana gelmesinde şahsın irade ve ihtiyarının tesiri bulunan ârizalardır.⁽²⁷⁾ Bu tür ârizalar da şunlardır :

1 — Sarhoşluk (sekr) :

Bu konuyu müstakil olarak işleyeceğimiz için, burada üzerinde durmuyoruz.

2 — Sefâhet (sefeh) :

Sefâhet, akıl mevcut olduğu halde, mâlî tasarruflarda dengeli hareket edememek, aklın ve dinin gerektirdiğinin aksine mâlî tasarruflarda bulunmak manâsında kullanılır.⁽²⁸⁾

Sefihlik, akli giderici bir durum olmadığı için ehliyeti de ortadan kaldırmaz. Ancak sefihlik, kişinin akla aykırı hareket etmesi münasebetiyle ehliyet ârizalarından sayılmıştır. Bu da mâlî akit ve tasarruflarda kendisini gösterir. Binaenaleyh, ekseri fakihlere göre kişi sefihliği gidinceye kadar mâlî konularda hacr altına alınır.⁽²⁹⁾

3 — Yolculuk (sefer) :

Yolculuk, her iki ehliyete de tesir etmez. Ancak Şâri, bundan dolayı bazı kolaylıklar ve ruhsatlar tanımıştır. Dört rekatlı farz namazları iki rekât olarak kılmak, sonra kaza edilmek üzere oruç tutmamak gibi kolaylıklar ve ruhsatlar bu cümledendir.⁽³⁰⁾

4 — Bilmemek (cehl) :

Bilmemek, ehliyeti yok eden bir âriza değildir. Ancak, bazı durumlarda özür sayılması söz konusudur.

Şahısların ancak kendilerine bildirildiği takdirde öğrenebileceği konular ve olaylar bunlardandır. Ayrıca, İslâm ülkesi sayılmayan bir yerde (Dârü'l-harp) müslüman olan bir kimsenin, haberdar edilmediği İslâmî hükümler konusundaki bilgisizliği de bir özür olarak telakki edilmiştir.⁽³¹⁾

27. Zeydan, el-Medhal, s. 317; el-Veciz, s. 78.

28. Zeydan, el-Veciz, s. 94; Uzunpostalcı, age., s. 129.

29. Molla Hüsrev, age., II, 458; Ebu Zehra, Usûlü'l-fıkh, s. 342; Zeydan, el-Veciz, s. 94.

30. Sadru's-şerî'a, age., II, 784-785; Molla Hüsrev, age., II, 459; Karaman, Fıkh Usûlü, s. 180; Uzunpostalcı, age., s. 128.

31. Zeydan, el-Veciz, s. 88-90; Uzunpostalcı, age., s. 126-127.

5 — Yanılmak (hata) :

Hérhangi bir fiil veya sözün, yapanın yahut söyleyenin iradesine aykırı olarak meydana gelmesi manasında kullanılan yanılma,⁽³²⁾ ne vücub, ne de eda ehliyetini ortadan kaldırır. Ancak, hata bazı tasarruflarda bir özür olarak kabul edilmiştir. İctihad yolu ile meydana gelmiş olan hata Allah haklarında bir mazeret teşkil eder ve sahibini günahkâr olmaktan kurtarır. Yine yanılma, şüphe bulunduğu zaman uygulanmayan had ve kısas gibi cezalarda da bir şüphe teşkil eder.⁽³³⁾

6 — Ciddiyetsizlik (hezl) :

Bu, «kendisiyle hakiki veya mecâzi bir manâ kastedilmeyen söz ve fiilleri ifade eder.»⁽³⁴⁾

Hezl, her iki ehliyete de engel teşkil etmez. Yine hezl, teşebbüs ve rızaya da aykırı değildir. Ancak, bazı hükümlere tesir eder. Haber verme (ihbar) ile, alış-veriş, kira gibi feshî kabil olan inşâî tasarruflar bu cümledendir. Hezl, bunları hükümsüz kılar.⁽³⁵⁾

7 — Zorlama (ikrâh) :

İkrâh, bir kimseyi, hoşlanmayıp yapmak istemediği bir şeyi yapmaya korkutma ve tehdit ile sevk etmektedir.⁽³⁶⁾

Zorlama, ehliyeti ortadan kaldıran bir durum değildir. Bunun, zorlananın (mükrehin) tasarruflarındaki tesirine gelince : Bu hususta, konuyla ilgili genel kâideleri zikretmekle yetineceğiz :

a) Hanefilere göre bu husustaki genel kâide şudur : Zorlamanın, mükrehin tasarruflarını ortadan kaldırma (iptal etme) hususunda tesiri yoktur. Ancak zorlama, nisbet değişikliğine sebep olabilir. Şöyle ki : Bir tasarrufu şayet zorlayana nisbet etmek mümkün olursa, tasarruf zorlayan hakkında hüküm ifade eder. Bu da zorlananın, zorlayanın bir âleti gibi kabul etmek mümkün olan yerler için geçerlidir. Öldürme ve telef hâdiselerinde durum böyledir. Tasarrufu, eğer zorlayana nisbet etmek mümkün olmazsa, o takdirde tasarruf, zorlanan hakkında geçerli olur. Zinâ, yemek içmek gibi fiilî tasarruflar ile sözlü tasarruflar bu cümledendir. Bu durumda manevî mesuliyet (günah) zorlayana aittir.

32. Ebu Zehra, Usûl'l-fıkh, s. 353; Zeydan, el-Veciz, s. 91; Uzunpostalcı, age., s. 143.

33. Zeydan, el-Veciz, s. 91; Bilmen, age., I, 237; Karaman, Fıkıh Usûlü, s. 180.

34. Karaman, Fıkıh Usûlü, s. 177.

35. Zeydan, el-Veciz, s. 92-93; Uzunpostalcı, age., s. 145-148.

36. Büyük Haydar Efendi, age., s. 508; Karaman, Fıkıh Usûlü, s. 180.

b) Şafiîler ve diğer fakihlere göre ise konuyla ilgili genel kâide şöyledir : Borcunu ödemesi için borçlunun satış yapmaya zorlanması gibi, şayet zorlama haklı olarak yapılmışsa, zorlamanın tesiri yoktur. Tasarruf, yapan namına sahih olarak gerçekleşir.

Eğer zorlama haksız yere yapılırsa, dikkat edilecek husus şudur : Şayet zorlama, zorlanılan şeyi yapmayı mübah kılmıyorsa hüküm zorlanan (fail) hakkında sabit olur. Örneğin, birini öldürmeye zorlamak böyledir.

Şayet zorlama, zorlanılan şeyi yapmayı mübah kılıyor ve tasarrufun da zorlayana nisbeti mümkün ise, tasarruf zorlayan hakkında geçerli olur. Başkasının malını telef etmeye zorlamak gibi. Eğer tasarrufun zorlayana nisbeti mümkün değilse hüküm düşer, zorlayan hakkında da, zorlanan hakkında da meydana gelmez. Bütün sözlü tasarruflar bu cümledendir.⁽³⁷⁾

Burada, bazı âlimlerin adı geçen ârizalardan «çocukluk hali, unutma, ölüm, ay hali ve lohusalık, yolculuk, bilmemek, yanılmak ve ciddiyetsizlik»i bir ârıza mahiyetinde görmediklerine de⁽³⁸⁾ işaret ettikten sonra sarhoşluğu ele alabiliriz.

SARHOŞLUK (SEKR)

I — TARİF VE ÖLÇÜSÜ :

A — Tarifi :

Sekr, sarhoşluk veren bir kısım sıvı veya katı maddelerin kullanılmasıyla aklın örtülmesi olayıdır.⁽³⁹⁾

Bazı sebeplere bağlı olarak aklı gideren bir durumdur, şeklinde de tarif olunmuştur.⁽⁴⁰⁾

B — Ölçüsü :

Sarhoşluğun ölçüsü yani, sarhoşu sarhoş olmayandan ayıran ölçü hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür :

37. el-Ensâri, Abdulali Muhammed b. Nizâmüddin, Fevâtilu'r-rahâmut bi şerhi Müsellemi's-subût, Gazzâlî'nin el-Mustasfâ'sı ile birlikte, Bulak, 1322, I, 167-168; Sadru's-şerî'a, age, II, 791-793; Zeydan, el-Veciz, s. 112-113; Karaman, Fıkıh Usûlü, s. 180-181.

38. M. Yusuf Mûsa, el-Emvâl ve Nazariyetü'l-akd fi'l-fıkhî'l-İslâmî, Mısır, 1987, s. 327; Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, I, 189-190.

39. Ebu Zehra, Usûlü'l-Fıkh, s. 344.

40. Abdülaziz b. Ahmed el-Buhâri, Keşfu'l-Esrâr, İstanbul, 1890, IV, 352.

Bir görüşe göre ,şahsın yer ile göğü, annesi ile hanımını birbirinden ayıramaz hale gelmesi bu konuda ölçü olarak kabul edilmiştir. Bu görüş, Şâfiî'nin (ö. 204/821) talebesi Müzenî'ye (ö.264/877) aittir.⁽⁴¹⁾

Hâd uygulanmasını gerektiren sarhoşluk hakkında Ebu Hanife de (ö. 150/767) böyle düşünmüş, kişinin az, çok hiçbir şey düşünemez, yer ile göğü, kadın ile erkeği birbirinden ayıramaz hale gelmesini haddi gerktiren sarhoşluk ölçüsü olarak kabul etmiştir.

Ebu Yûsuf (ö. 182/798) ve Muhammed (ö. 189/805) ise genellikle sözlerinde karışıklık (ihtilat) meydana gelmesi ve konuşurken saçmalaması, şahsın sarhoş sayılmasının ölçüsüdür, demişlerdir. Onlar bu konuda örfe itibar etmişler, böyle olan kişilere halk arasında sarhoş denmesini dikka-
te almışlardır. « يا ايها الذين آمنوا لا تنسوا الصلاة وانتم - كان حتى تعلموا ماتقولون . »

Ey inanlar, sarhoşken, ne dediğinizi bilene kadar namaza yaklaşmayın.»⁽⁴²⁾ âyeti de bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca, Hz. Ali'nin konuyla ilgili olarak : «Sarhoş olduğu zaman saçmalar, saçmalayınca da iftira eder, iftiracının cezası ise seksen kırbaçtır.» şeklindeki sözü de bu görüşün delilleri arasındadır.⁽⁴³⁾ Bu görüş, diğer âlimlerin çoğu tarafından da benimsenmiştir.⁽⁴⁴⁾

Gerek haram sayılan miktar⁽⁴⁵⁾ ve gerek sarhoşun tasarruflarına ilişkin diğer hükümler konusunda⁽⁴⁶⁾ Ebu Hanife'nin görüşü de bu şekildedir. Ebu Hanife, sadece had ta'bbiki hususunda sarhoşluğun nihai sınırını ölçü ola-

41. Suyûtî, Celâlüddin Abdurrahman b. Ebû Bekr, el-Eşbâh ve'n-Nezâir, Dâru İhyâi'l-kütübi'l-Arabiyye, ty., s. 238.

42. Nisâ, 4/43.

43. Serahsî, Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Sehl, el-Mebsût, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, ty., XXIV, 30; Kâsânî, Alâüddin Ebu Bekr b. Mes'ûd, Bedâi'u's-sanâi' fi tertibi's-şerâi', Kahire, ty., VI, 2946-2947.

44. İbn Kudâme, Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed, el-Muğni, Beyrut, 1972, VIII, 257, X, 335; İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdülvâhid, Fethu'l-Kadir, Bulak, 1316, IV, 187; İbn Âbidin, Muhammed Emin, Raddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar, Beyrut, ty., II, 423; Ebû Zehrâ, el-Cerime ve'l-Ukûbe fi'l-Fıkhi'l-İslâmî, Kahire, ty., s. 475.

45. Serahsî, age., XXIV, 30; Kâsânî, age., VI, 2947; Zeyla'i Fahrüddin Osman b. Ali, Tebyinü'l-Hakâik şerhu Kenzi'd-Dekâik, Bulak, 1313, III, 198; Abdülaziz el-Buhârî, age, IV, 356; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir, IV, 187; İbn Nüceym, Zeynuddin b. İbrahim, el-Bahru'r-Râik şerhu Kenzi'd-dekâik, Matbaatü'l-İlmiyye, ty., V, 30; İbn Abidin, age., II, 423, III, 165.

46. Sadru's-şeria, age., II, 772; İbnü'l-Hümâm, et-Tahrir, İbn Emir Padişah'ın Teysiru't-Tahrir adlı şerhiyle birlikte, Mısır, Matbaatu Mustafa'l-Bâbi'l-Halebi, ty., II, 289; Molla Hüseyin, age., II, 454.

rak almıştır. Zira, onun düşüncesine göre bundan daha az olan sarhoşlukta noksanlık vardır. Noksan olanda yokluk şüphesi vardır. Şüpheli durumlarda ise hadler uygulanmaz.

Bu konuda Ebu Hanife'nin görüşü daha ihtiyatlı bulunmuşken; haram olan miktar, dinden dönme, dönülmesi muhtemel ikrarlarda hadlerin düşmesi gibi, haddin haricindeki hükümlerde ise, Ebu Hanife'nin de benimsemiş olduğu, İmameyn'nin görüşü daha ihtiyatlı kabul edilmiştir.⁽⁴⁷⁾

Görülüyor ki, Ebu Hanife daha ihtiyatlı davranmış olmaktadır. Abdullah b. Abbas'tan da Ebu Hanife'nin bu görüşünü destekleyen şöyle bir rivayet nakledilmiştir : «Geceyi sarhoş olarak geçiren kimsenin, sabah olunca yıkanması gerekir.» Bu söz, sarhoşun, yaptığı hiçbir şeyi hissetmediğini ifade eder.⁽⁴⁸⁾

Ancak, ekseri Hanefî âlimleri, had uygulanmasını gerektiren miktar da dahil sarhoşluk için bir ölçü aranan her konuda⁽⁴⁹⁾ İmameyn'nin görüşünü tercih etmiş ve onunla fetvâ vermişlerdir.⁽⁵⁰⁾

Burada daha önce de geçmiş olan ve açıklanmasına ihtiyaç bulunan «had uygulanmasını gerektiren miktar» ve «haram sayılan miktar» ifadelerini açıklamalıyız : Hanefîler içkileri üç grupta mütalaa etmişlerdir :

1 — Az olsun çok olsun, sarhoş etsin veya etmesin içilmesi haram olan ve had gerektirenler. Şarap (hamr) gibi.

2 — Az veya çok, içilmesi haram olmakla birlikte sarhoşluk verecek dereçeye ulaşmadıkça içki haddini gerektirmeyenler. Yaş üzümünden imal edilmiş şarap (hamr) haricindeki diğer içkiler (Bâzik, munassef, buhtec, seker) gibi.

3 — Sarhoş edecek miktara ulaşmadıkça haram sayılmayan ve haddi gerektirmeyenler. —Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre— kabarık köpük atmış kuru hurma, kuru üzüm, bal, incir, buğday, arpa... nebiz (şerbet)leri gibi.⁽⁵¹⁾

Sarhoşluğun ölçüsü konusunda Ebu Yusuf'tan bir rivayet daha yapılmıştır. Bu rivayet, şahsa «Kâfirûn» suresinin okunmasının teklif edileceği, doğru okuyabilirse sarhoş olmadığına, okuyamazsa sarhoş olduğuna hük-

47. Serahsi, age., XXIV, 30; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir, IV, 187, 189; İbn Âbidin, age., III, 165.

48. Serahsi, age., XXIV, 30; İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik, V, 30.

49. İbn Âbidin, age., II, 424.

50. İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir, IV, 187; Zeyla'i, age., III, 198; İbn Nüceym, el-bahru'r-Râik, V, 30; İbn Âbidin, age., II, 423-424.

51. Bilmen, age., III, 250-251.

molunacağı şeklindedir. Bunun dayanağı, «الذین آمنوا لا تقربوا الملوة وانتم»

سكارى حتى تعلموا ما تقولون • Ey inananlar, sarhoş iken ne dediğinizi bilene kadar namaza yaklaşmayın.»⁽⁵²⁾ âyetinin nüzûl sebebi olarak naklolunan hadisedir.⁽⁵³⁾ Bu rivayete göre, içki yasağından önce Abdurrahman b. Avf, sahabeden bazılarını yemeğe davet etmiş. Yemekte, içmişler. Bu arada akşam namazı vakti olmuş. Akşam namazını kıldırmak üzere Hz. Ali'yi imam tayin etmişler. Hz. Ali, namazda «Kâfirûn» suresini okumuş, Ancak, sarhoş olduğu için, yanılarak âyetlerin baş taraflarında bulunan ve olumsuzluk ifade eden «Lâ : y » harflerini okumamış. Tabii, bu takdirde de manâ bozuluyor. Örneğin, ikinci âyetin manâsı, «sizin taptıklarınıza ben tapmam» olacakken, «sizin taptıklarınıza ben de taparım» oluyor. İşte, bunun üzerine yukarıda kaydettiğimiz âyet nâzil olmuş.⁽⁵⁴⁾

Kâsânî'nin de (ö. 587/1151) dediği gibi böyle bir denemenin doğru olmadığı açıktır.⁽⁵⁵⁾ Zira, pek çok insan bu sûreyi ezberleyememiş olabilir. İbnü'l-Hümâm'ın (ö. 861/1457) yorumladığı gibi⁽⁵⁶⁾ bu denemenin, bu sûreyi ezbere bilenler hakkında olduğunu düşünsek bile, yine de doğru olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü, bunu ezbere bilenlerden de, ayık halinde bile yanılanlar bulunabilir.

Hz. Ömer'den de Ebu Yusuf'un bu görüşüne benzer bir rivayet naklolunmuştur. Buna göre, şahsa Fâtiha sûresini (Ümmü'l-Kur'an) okuması teklif edilir. Yahut paltosunu (rida) başka paltolar arasından ayırması istenir. Şayet okur veya ayırt edebilirse sarhoş sayılmaz. Aksi takdirde sarhoş olduğuna hükmedilir.⁽⁵⁷⁾

İmam Şâfi'den, yürüyüş, hareket ve bakışlarına içkinin tesiri akseden kimseye sarhoş deneceğine dair bir görüş nakleden Kâsânî, bunun da doğru olmadığını, zira bu durumun insandan insana farklılık göstereceğini, binaenaleyh, bazı insanlarda azıcık bir içki ile bu tür tesirlerin görülebileceği halde, bazılarında sarhoşluk son haddine vardığı halde böyle tesirler görülmeyebileceğini söyler.⁽⁵⁸⁾

52. Nisa, 4/43.

53. Kâsânî age., VI, 2947; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir, IV, 188.

54. Bkz.: Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, Câmî'u'l-Beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân, Mısır, 1968, V, 95. Krş. Tirmizî, es-Sünen, Tefsir, 48/5, r. 3026.

55. Kâsânî, age., VI, 2947.

56. İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir, IV, 188.

57. İbn Kudâme, age., VIII, 257.

58. Kâsânî, age., VI, 2947.

İmam Mâlik ise, sarhoş; kullandığı bir içkiden dolayı güzel ile çirkini birbirinden ayıramaz hale gelen kimsedir, demiştir.⁽⁵⁹⁾

Bu konuda daha başka görüşler de bulunmaktadır.⁽⁶⁰⁾

Doğru olanı, örf'e itibar eden ve âyetin mânâsına da uygun düşen ekseriyetin görüşüdür.

II — EHLİYETE TESİRİ :

Sarhoşluğun, vücûb ehliyetine tesir etmediği açıktır. Çünkü, daha önce de ifade edildiği üzere bu ehliyetin dayanağı hayattır. İnsan sağ oldukça, bu ehliyet de kendisinden ayrılmamaktadır. Eda ehliyetine gelince, bu konuda usulcüler farklı düşünceler ileri sürmüşlerdir :

Bazıları, asıl itibariyle sarhoşluğun akli gidermediğini, sadece, insanın aklının gerektirdiği işleri yapmasına engel teşkil ettiğini savunarak, sekrin hitap ehliyetini ortadan kaldırmadığını söylemişlerdir.⁽⁶¹⁾ Buna göre sarhoş olan kimse de teklife muhatap olacaktır.

Diğer bir kısım usulcülerse, sarhoşluğun akli hakikaten giderdiğini savunmuşlardır.⁽⁶²⁾

Bu görüşe göre, eda ehliyetinin esasını teşkil eden akıl bulunmadığı için, sarhoşta bu ehliyetin de bulunmaması, dolayısıyla sarhoştan mükellefiyetin kaldırılması ve sarhoşluğu süresince hiçbir şeyle muhatap olmaması gerekmektedir.

Ancak, bu görüşü benimseyenlerin ekserisi, sarhoşluğun meydana geliş yollarını dikkate alarak, yerine göre akli hükmen var kabul etmişler ve sarhoşun yine muhatap sayıldığını söylemişlerdir.

Görülüyor ki, bunlar, netice itibariyle, sarhoşluğun akli ve ehliyeti giderici olmadığını savunan birinci görüş sahipleriyle birleşmektedirler. Onlar da, ileride temas edileceği üzere, mübah yolla meydana gelen sarhoşluğun mükellef için bir mazeret teşkil ettiğini kabul etmeleri açısından ikinci görüş sahipleriyle birleşmiş olmaktadırlar. Ancak, sarhoşluğun akli ve ehliyeti giderici olmadığını savunanlar, mübah yolla olan sarhoşluğu, bir nevi hastalık olarak telakki etmektedirler.

59. Bilmen, age, III, 254.

60. Suyûti, age., s. 238.

61. Abdülaziz el-Buhârî, age., IV, 352; Molla Hüsrev, age., II, 453; Ebu Zehrâ, Usûlü'l-Fıkh, s. 344.

62. Abdülaziz el-Buhârî, age., IV, 452; İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Saïd, el-Muhalla, Beyrut, ty., X, 211.

Genelde sarhoşun isnad kabiliyetini (cezâî ehliyet) kabul eden modern hukukçular da bunun sebebinin tartışmışlardır : Değişik görüşler yanında bazıları, ihtiyariyle sarhoşluk halinde isnad kabiliyetinin esasını kanunî mesuliyette ararken, bazıları da şahsın kendisini serbest olarak bu duruma soktuğu cihetle isnad kabiliyetinin var kabul olduğunu savunmuş;⁽⁶³⁾ «son zamanlarda ileri sürülen bir noktâ nazar (ise), tam sarhoşluk halinde bulunan şahsın dahi kendisini kontrol etme imkânını büsbütün kaybetmediğini, isnad kabiliyetini mezkûr esasa dayandırmanın, yani ihtiyariyle sarhoşluk halinde anlayabilme, isteyebilme kudretleri ortadan kalkmadığı içindir ki, hukukî manâda isnad kabiliyeti mevcuttur demenin uygun olacağını müdafaa etmektedir.» Bu cümleden olarak Battglini der ki : «Zekâsı tamamıyla silinmiş ve iradesi yok olmuş sarhoş, hayal mahsulüdür : Hiç kimse böyle bir şahsı sanık sandalyesinde görmüş değildir.»⁽⁶⁴⁾

Sarhoşun mükellefiyeti açısından, sarhoşluğun nasıl meydana geldiği önem arz etmektedir.

Fıkıh usulcileri bu bakımdan sarhoşluğu iki kısımda mütalaa ederler :

A — Yasak olmayan (mübah, meşru) bir yolla meydana gelen sarhoşluk :

Bu, sarhoşluk veren bir şeyin mecbur kalınarak, yahut sarhoşluk verdiği bilinmeden alınması veya alınan bir ilacın insanı sarhoş etmesi gibi dînen meşru kabul edilmiş bir yolla meydana gelen sarhoşluktur.

Böyle bir sarhoşluk, tasarrufların sıhhatine engel olması açısından baygınlık gibidir.⁽⁶⁵⁾ Binaenaleyh, bu yolla sarhoş olan kimse baygın olan şahsın hükmüne tabidir.

Böylelerinin, nikâh ve talâk da dahil, bütün sözlü tasarrufları geçersizdir.

Filî tasarruflarına gelince, bunlar, suç teşkil eden fiiller (cürümler)inden bedenî olarak sorumlu tutulmazlar.

Ancak, kulların mâlî hukukuna nisbetle bu tasarrufların hukukî neticeleri meydana gelir. Bunlar, telef ettikleri can ve malların tazminatından

63. Dönmezer Sulhi-Erman Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, İstanbul, 1969, II, 213.

64. Dönmezer - Erman, age., II, 214.

65. Pezdevi, Fıhru'l-İslâm Ali b. Muhammed, Usûlü'l-Fıkıh, Abdülaziz el-Buhârî'nin Keşfu'l-Esrar'ının kenarında, IV, 352; Sadru's-şerî'a, age., II, 770-771; İbnü'l-Hümâm, et-Tahrir, II, 288; Molla Hüsrev, age., II, 453.

sorumludurlar.⁽⁶⁶⁾ Çünkü, can ve mallar masum (dokunulmaz) dırlar. Bunların dokunulmazlığını hiçbir mazeret ortadan kaldıramaz.⁽⁶⁷⁾

Mübah yolla sarhoş olan bir şahıs, sarhoşluğu süresince, Allah hakkı olan ibadetleri eda ile de mükellef değildir. Ancak, ayıldıktan sonra, geçirdiği ibadetleri kaza etmekle yükümlüdür.⁽⁶⁸⁾

Bütün bu hükümler, ulemanın ittifakla kabul etmiş olduğu hükümlerdir.

Ancak böyle neticede birleşmiş olan âlimler, sebeplerde farklı düşünmüşlerdir. Sarhoşluğun akli giderici olduğunu kabul etmeyenler, bu yolla meydana gelen sarhoşluğun bir çeşit hastalık olduğunu, bundan dolayı mükellefiyeti düşürdüğünü ileri sürerlerken⁽⁶⁹⁾ diğerleri, akıl ve temyiz gücünün bulunmamasının bu neticeyi meydana getirdiğini söylerler.⁽⁷⁰⁾

Burada bir hususu daha açıklığa kavuşturmalıyız : Mübah yolla olan sarhoşluğun, baygınlık gibi telakki edildiğini, baygınlıktaki gibi, şahıslardan ibadetlerin eda mükellefiyetini düşürdüğünü kaydetmiştik. Ancak, baygınlık uzun süre devam eder de bu esnada geçen ibadetleri kaza yoluyla telâfi etmede bir güçlük söz konusu olursa, örneğin, baygınlık bir gün ve bir gece devam ederse baygın kimseden, geçirdiği namazları kaza mükellefiyeti de düşer.⁽⁷¹⁾ Mübah yolla meydana gelen sarhoşlukta da hüküm böyle midir?

Sarhoşa ait hükümleri kendilerinden naklettiğimiz kaynaklarda bir açıklık yoktur. Onlar, bu sarhoşluğun baygınlık gibi olduğunu kaydederken herhangi bir istisna zikretmemişlerdir. Kaynakların bu mutlak ifadelerinden mübah yolla sarhoş olanın, bu konuda da baygın gibi olduğu anlaşılır. Nitekim, bazı müellifler de, belki de bu anlayış sebebiyle, sarhoşun ayıldıktan sonra, sadece kazası kendisine güç gelmeyecek olan ibadetleri kaza etmekle mükellef bulunduğunu söylemişlerdir.⁽⁷²⁾ Ancak, İbn Nüceym (ö. 970/1563) el-Muhît'ten naklen, ibadetleri kaza etme açısından, bu tür sarhoşluğun baygınlıktan istisna edildiğini ve sarhoşluğu bir gün ve bir geceden daha fazla devam etse bile, kendi fiili (sun'u) ile meydana geldiği için, ondan kaza mükellefiyetinin düşmediğini söylemiştir.⁽⁷³⁾

66. Abdülkadir Udeh, et-Teşri'u'l-Cinâiyyü'l-İslâmi, Beyrut, Dârü'l-Kâtibi'l-Arabi, ty., I, 583; Ebu Zehra, el-Cerime s. 477; Usûlü'l-Fıkh, s. 345; Zeydan, el-Veciz, s. 103.

67. Abdülkadir Udeh, age., II, 583-584; Zeydan, el-Veciz, s. 103-104.

68. Zeydan, el-Veciz, s. 103.

69. Pezdevî, age., IV, 352; Molla Hüsrev, age., II, 453.

70. Zeydan, el-Veciz, s. 104.

71. Zeydan, el-Veciz, s. 83.

72. Bkz. Zeydan, el-Veciz, s. 103.

73. İbn Nüceym, el-Eşbâh ve'n-Nezâir, Kahire, 1968, s. 311.

B — Yasak (haram, gayr-i meşru) yolla meydana gelen sarhoşluk :

Bu, sarhoşluk verdiği bilinen haram bir içkiyi, herhangi bir mazeret olmaksızın, bilerek almak neticesinde meydana gelen sarhoşluktur.

Bu sarhoşluğun insan ehliyetine tesiri fakihler arasında tartışmalıdır. Fukahânın bu konudaki görüşlerini genel olarak şöyle guruplandırmak mümkündür :

1 — Yasak yolla meydana gelmiş olan sarhoşluk da mükellefiyete mânîdir. Eda ehliyetini ortadan kaldıran bir arızadır. Binaenaleyh, sarhoş deli gibidir ve onun hiçbir sözlü ve fiilî tasarrufu geçerli değildir. Kendisine sadece içki haddi uygulanır. Bu görüş, Zâhiriler ve Osman el-Bettî'nin (ö. 145/760) görüşüdür.⁽⁷⁴⁾ Ahmed b. Hanbel'den (ö. 164/855) yapılan bir rivayet de böyledir.⁽⁷⁵⁾ Mâlikî,⁽⁷⁶⁾ Şafîî⁽⁷⁷⁾ ve Hanbelî⁽⁷⁸⁾ mezhebinden bazı âlimler de bu görüşü benimsemişlerdir.

Sarhoşun boşaması konusunda Hanefiler'den Züfer (ö. 158/775), Muhammed b. Seleme (ö. 278/891),⁽⁷⁹⁾ Tahâvî (ö. 321/933) ve Kerhî (ö. 340/951)⁸⁰ ile İshak (ö. 238/852), Ebu Sevr (ö. 246/860), Müzenî de böyle düşünmüşler ve sarhoşun talâkının muteber olmadığını söylemişlerdir. Şafîî den (ö. 204/819) yapılan bir rivayet de böyledir.⁽⁸¹⁾

2 — Gayr-i meşru yolla meydana gelen sarhoşluk mükellefiyete engel değildir. Binaenaleyh, sarhoşun sözlü tasarrufları geçerli olduğu gibi, sarhoş işlemiş olduğu tüm fiillerinden de, hem bedenî hem de mâlî açıdan sorumludur. Örneğin, sarhoşken karısını boşamışsa talâk meydana geldiği gibi, bir kimseyi haksız yere öldürmüşse kısas cezasına, zina yapmış veya birine iftira etmişse, zina ve kazf haddi cezasına çarptırılır. Başta

74. İbn Hazm, age., X, 211; Zeydan, el-Vecîz, s. 104.

75. İbn Kudâme, age., VIII, 256-257; İbnü'l-Kayyim, Muhammed b. Ebî Bekr, Zâdü'l-Meâd, Beyrut, 1979, V, 212.

76. Düsûkî, Muhammed b. Ahmed, Hâşiye ale's-şerhi'l-kebir, Dâru ihyâi'l-kütübî'l-Arabiyye, III, 6; Abdülkadir Udeh, age., I, 583.

77. Şirâzî, Ebu İshak İbrahim b. Ali, el-Mühezzeb, Mısır, ty., II, 77, 172; Suyûtî, age., s. 236-237; Abdülkadir Udeh, age., I, 583.

78. İbn Kudâme, age., VIII, 255-257; İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdilhalim, el-Fetâva'l-Kübrâ, Beyrut, Dâru'l -Ma'rife, ty., II, 159; Abdülkadir Udeh, age., I, 583.

79. İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, III, 40.

80. Serahsî, age., VI, 176; Kâsânî, age., IV, 1790.

81. İbn Kudâme, age., VIII, 255-256.

Hanefiler olmak üzere⁽⁸²⁾ ekserî Mâlikîler⁽⁸³⁾, Şâfiîler⁽⁸⁴⁾ ve Hanbelîler⁽⁸⁵⁾ tarafından benimsenmiş olan bu görüş, adı geçen dört mezhep içerisinde makbul karşılanmış ve mezhep görüşü olarak benimsenmiştir.

Hanefiler, bu genel hükümlerden dinde dönme ile zina ikrarı, hırsızlık ikrarı, içki içme ikrarı gibi kendilerinden dönülmesi mümkün ve muhtemel bulunan ikrarları istisna etmişler ve sarhoş aleyhine bunları geçerli saymamışlardır.⁽⁸⁶⁾

Mâlikîler de, ikrarlarla akitleri bundan müstesna saymışlar ve sarhoşu ikrarlarıyla akitlerinden mesul tutmamışlardır.⁽⁸⁷⁾

3 — Mübah olmayan yolla sarhoş olan kimsenin hiçbir sözlü tasarrufu muteber değildir. Ama, yapmış olduğu tüm fiillerden, işlemiş olduğu bütün suç ve cinayetlerden hem mâlî ve hem de bedenî olarak sorumludur.

Bu görüş de Leys b. Sa'd'a (ö. 175/791) aittir.⁽⁸⁸⁾ Ahmed b. Hanbel'den yapılan bir rivayet de böyledir.⁽⁸⁹⁾ Diğer dört mezhebe mensup âlimlerden bazıları da bu görüştedir.⁽⁹⁰⁾

4 — Bu görüşlerin yanında, sarhoşun tasarruflarını, lehinde ve aleyhinde olması, tek başına yapıp yapamaması açısından değerlendirmeye tabi tutan fakihlerin bulunduğu da burada işaret edelim. Bunlardan bazıları, nikâh, Müslüman olmak gibi lehinde olanları geçersiz, talâk, ikrarlar, tazminatlar gibi aleyhinde olanlarla, alış veriş, kira gibi hem lehinde ve hem de aleyhinde olabilecekleri bir ceza olarak, geçerli sayarken; bazıları da, boşama, âzad etme gibi tek başına yapabileceği tasarruflarla, cinayetlerini geçerli, alış veriş, kira, nikâh gibi tek başına yapamayacaklarını ise hükümsüz saymışlardır.⁽⁹¹⁾

82. Pezdevî, age., IV, 354; İbnü'l-Hümmam, et-Tahrîr, II, 288-289; Molla Hüsrev, age., II, 453-454; İbn Nuceym, el-Eşbah ve'n-Nezâir, s. 310.

83. İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed, Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktasid, Kahire, ty., II, 70; Düsûkî, age., III, 6.

84. Şâfiî, Muhammed b. İdris, el-Ümm, Beyrut, 1973, VIII, 194; Remli Muhammed b. Ahmed b. Hamza, Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, Mısır, 1967, VI, 424, 448; Suyûtî, age., s. 236.

85. İbn Kudâme, age., VIII, 255-257; İbn Teymiyye, age., II, 159.

86. Pezdevî, age., IV, 354-355; Molla Hüsrev, age., II, 454; İbnü'l-Hümmam, et-Tahrîr, s. 288-289; Fethu'l-Kadîr, III, 41;

87. Düsûkî, age., III, 6; Zeydân, el-Veciz, s. 104.

88. İbn Hazm, age., X, 210; İbn Rüşd, age., II, 70.

89. İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd, V, 211, 212-213.

90. İbn Teymiyye, age., II, 157; Suyûtî, age., s. 236-237.

91. İbn Kudâme, age., VIII, 257; İbn Teymiyye, age., II, 159; Suyûtî, age., s. 237; M. Yusuf Musa, age., s. 287.

Burada, hangi görüşü benimserse benimsesin, sarhoşun kul haklarına ilişkin olan fiilî tasarruflarından, mâlî açıdan sorumlu olduğunda, meselâ, birini öldürmüş veya başkasına ait malı telef etmişse bunları tazminle mükellef bulunduğu fukahanın ittifak halinde olduklarına da işaret edelim. Çünkü, daha önce de ifade olunduğu gibi, can ve mallar dokunulmazdır, onların dokunulmazlığını hiçbir mazeret ortadan kaldıramaz.⁽⁹²⁾

C — DELİLLER :

1 — Haram yolla meydana gelmiş olsa bile sarhoşun sözleri muteber değildir, suç teşkil eden fiillerinden de bedenî olarak cezalandırılmaz, kendisine sadece içki haddi uygulanır diyenler şu delillere istinad etmişlerdir:

a) « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا السُّؤْرَةَ وَأَنْتُمْ سَكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ »

Ey inananlar, sarhoşken, ne dediğinizi bilene kadar namaza yaklaşmayın.⁽⁹³⁾ âyeti kerîmesi gösteriyor ki, sarhoş ne dediğini bilmez. Ne dediğini bilmeyen kimse ise tasarruflarından sorumlu olmaz. Çünkü, o akıl sahibi değildir. Akıl sahibi olmayan kimselerse muhatap değildir.⁽⁹⁴⁾

b) Mükellefiyetin dayanağı anlamaktır. Hitabı anlamayanın mükellef tutulması söz konusu değildir.⁽⁹⁵⁾

c) İşlemiş olduğu günahtan dolayı kendisine ceza olsun diye mükellefiyetinin devam ettiğini düşünmek de yanlıştır. Çünkü, zaten dinde kendisine bir ceza takdir edilmiştir. Bunu değiştirmek, eksiltmek veya buna ilâvede bulunmak caiz değildir.⁽⁹⁶⁾ Sonra, sarhoşun tüm tasarrufları sadece kendisini ilgilendiriyor da değildir. Örneğin, ona bir ceza olsun diye boşanmasını geçerli saymada suçsuz, günahsız olan hanımı için de zarar söz konusudur. Bir şahsı, bir başkasının günahından mesul tutmak câiz değildir.⁽⁹⁷⁾

d) Tasarrufların geçerli olması için kasit veya kasit şüphesi (mazineti) şarttır. Bunlardan biri bulunmazsa tasarruf geçerli değildir. Sarhoşta ise bunların hiçbiri mevcut değildir.⁽⁹⁸⁾

92. Abdülkadir Udeh, age., I, 583-584; Zeydân, el-Veciz, s. 105.

93. Nisa, 4/43.

94. İbn Hazm, age., X, 208-209; İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd, V, 209; İlämü'l-Muvakkî'in an Rabbi'l-Âlemîn, Beyrut, ty., IV, 49.

95. Şevkânî, Muhammed b. Ali, Neylü'l-Evtâr şerhu munteka'l-ahbar min Seyyidi'l-ahyâr, Mısır, 1952, VI, 251; Ebu Zehrâ, el-Cerime, s. 480; Zeydân, el-Veciz, s. 105.

96. İbn Teymiyye, age., II, 160; İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd, V, 213; Şevkânî, age., VI, 252; Zeydân, el-Veciz, s. 105.

97. İbn Teymiyye, age., II, 159-169.

98. İbn Teymiyye, age., II, 161; İbnü'l-Kayyim, İlämü'l-Muvakkî'in, IV, 49; Zeydân, el-Veciz, s. 105.

e) Mübah yolla meydana gelen sarhoşlukta kişi mesul tutulmadığına göre, burada da tutulmamalıdır. Çünkü, akli ve temyiz gücü olmaması açısından ikisi arasında bir fark yoktur. Hüküm bakımından da olmamalıdır.⁽⁹⁹⁾ Yollarının farklılığı, birinin meşru sayılan diğerininse gayr-ı meşru kabul edilen yoldan meydana gelmesi neticelerine tesir etmemelidir. Nitekim, kazara ayağı kırılan bir şahısla, ayağını kendisi kasten kıran bir adam arasında fark gözetilmemiştir. Örneğin, ikisine de namazlarını oturarak kılama müsaadesi verilmiştir. Halbuki, birinin meydana geliş yolu kaza, diğerinin ki ise gayr-ı meşrudur. Fakat, hüküm bakımından aralarında bir farklılık bulunmamaktadır.⁽¹⁰⁰⁾

f) Sarhoşun namaz gibi ibadetlerinin sahih olmayacağı, sarhoş olmayan kişinin ise, şartlarına riayet ettiği takdirde sahih olacağı ittifakla kabul edilmiştir. Bunun namazının sahih olmamasının sebebi, ne dediğini bilmemesidir. Nitekim, yukarıda kaydettiğimiz âyet buna açıkça delâlet etmekte ve ne dediğini bilinceye kadar, sarhoşun namaza yaklaşmamasını istemektedir. Buna göre, ibadetleri bâtil olan birinin akitleri evleviyetle bâtil olmalıdır. Nitekim, uyuyan kimse ile deli olanda durum böyledir. Halbuki çocuk, hacr altındaki sefih gibi akılları noksan olan kimselerin tasarruflarını makbul sayılmadığı halde ibadetleri sahih kabul edilmiştir.⁽¹⁰¹⁾

g) Hz. Mâiz, Hz. Peygamber'in huzurunda, zina yaptığını ikrar ettiğinde Hz. Peygamber, onun sarhoş olup olmadığını anlamak için ağzının koklanmasını istemiştir.⁽¹⁰²⁾ Sarhoş mükellef olsaydı böyle bir araştırmaya gerek olmazdı.⁽¹⁰³⁾

h) Buhârî'nin, Sahîh'inde rivayetine göre⁽¹⁰⁴⁾, bir gün içkili olan Hz. Hamza, Hz. Ali'nin iki devesini öldürmüştü. Hz. Ali'nin şikâyeti üzerine, Hz. Hamza'ya gelip yaptığından dolayı kendisini kınayan Hz. Peygamber'e Hz. Hamza : « مل أنتم الّآعبید لآبی » Siz, ancak babamın kölelerisiniz » dedi. Onun içkili olduğunu gören Hz. Peygamber, herhangi bir şey söylemeden oradan ayrıldı. Eğer bu sözü sarhoş olmayan biri söylemiş olsaydı, küfrü gerektirir ve kendisine iman tazelemesi teklif edilirdi. Hz. Peygamber böyle bir şey yapmamış, bu sözünden ötürü onu sıygaya çekmemiştir.⁽¹⁰⁵⁾

99. İbnü'l-Kayyim, İ'lâmü'l-Muvakkî'in, IV, 49; Zeydân, el-Veciz, s. 105.

100. İbn Kudâme, age., VIII, 256; Şevkânî, age., VI, 251.

101. İbn Teymiyye, age., II, 161.

102. Müslim, es-Sahih, Hudûd, 29/5, r. 22.

103. İbn Teymiyye, age., II, 161; İbnü'l-Kayyim, İ'lâmü'l-Muvakkî'in, IV, 49.

104. Bkz. Buhârî, es-Sahih, Humus, 57/1; Megâzi, 64/12.

105. İbn Hazm, age., X, 211; İbn Teymiyye, age., II, 162; İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd, V, 209-210; İ'lâmü'l-Muvakkî'in, IV, 49; Şevkânî, age., VI, 252.

1) Sahîh rivayetlerle sabittir ki, Hz. Osman (ö. 35/665), sarhoşun ta-lâkını muteber saymamıştır. Ömer b. Abdülazîz (ö. 101/720), Ata (ö. 135/752), Tâvus (ö. 107/724), Kasım b. Muhammed (ö. 102/720), Yahya b. Said el-Ensârî (ö. 143/760) gibi Tâbîûn fakihleri de Hz. Osman'ın bu görüşüne katılmışlardır.⁽¹⁰⁶⁾

2 — Mübah olmayan bir yolla meydana gelen sarhoşluğu mükellefi-yete engel görmeyen, sarhoşun tüm tasarruflarından sorumlu olacağını sa-vunanlar da şu delilleri ileri sürmüşlerdir :

a) « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الْمَلَاةَ وَأَنْتُمْ كَارُونَ حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ »

Ey inananlar, sarhoşken, ne dediğinizi bilene kadar namaza yaklaşmayın»¹⁰⁷ âyeti kerimesi, sarhoşluğun hitaba engel olmadığını gösterir. Çünkü, aa) Eğer bu âyet, sarhoş olan kimseye yöneltilmiş bir hitapsa durum açıktır. Sarhoş muhataptır. ab) Yok, eğer ayık bir kimseye sarhoş olmadan önce yöneltilmiş bir hitapsa, yine hüküm aynıdır, sarhoşun muhatap olma-sını gerektirir.⁽¹⁰⁸⁾

Çünkü, bu durumda, ayık olan kimseye «sarhoş olduğun zaman nama-za yaklaşma» demek gibi bir manâ çıkar.⁽¹⁰⁹⁾ Zira, « وَأَنْتُمْ كَارُونَ » ifadesinin başındaki «vav» harfi hal içindir. Hallerse şart ifade ederler. Eğer sarhoş-luk, hitaba aykırı bir durum olsaydı bu şekilde bir takdir caiz olmazdı.⁽¹¹⁰⁾ Nitekim, akıllı olan bir kimseye : «Delirdiğin zaman şunu yapma» demek caiz değildir.¹¹¹

b) Sarhoşluk, akli gideren, ortadan kaldıran bir durum değil, onu örten, bastıran ve insanı akli kullanmaktan aciz bırakan bir zevktir. Bu da, gayr-i meşru bir sebeple meydana gelmiştir. Dolayısıyla, mükellefiyetin düşmesi için özür sayılamaz. Zira, masiyet mükellefiyetin hafifletilmesinin bir se-bebi olamaz.⁽¹¹²⁾

106. İbn Hazm, age., X, 209-210; İbnü'l-Kayyim, Zâdû'l-Meâd, V, 210.

107. Nisâ, 4/43.

108. Pezdevî, age., IV, 353; Serahsî, age., VI, 176; İbnü'l-Hümmam, Fethu'l-Kadîr, III, 41; Molla Hüsrev, age., II, 454.

109. Molla Hüsrev, age., I, 454.

110. Abdülazîz el-Buhârî, age., IV, 354.

111. Pezdevî, age., IV, 353; Serahsî, age., VI, 176; İbnü'l-Hümmam, Fethu'l-Kadîr, III, 41; Molla Hüsrev, age., II, 454.

112. Pezdevî, age., IV, 355; Serahsî, age., VI, 176; İbnü'l-Hümmam, et-Tahrîr, II, 288.

Mübah yolla olan sarhoşlukta durum böyle değildir. Çünkü, şahsın bu-
radaki gafleti, acizliği gayr-i meşru bir sebeple meydana gelmemiştir. Bu,
hakiki bir sarhoşluk değil, bir çeşit hastalıktır.⁽¹¹³⁾

c) Sarhoşluğun akli giderdiğini kabul etsek bile, yine de sarhoşun
muhatap olmadığını söyleyemeyiz. Zira sarhoş, kendisine haram olan bir
şeyi işlemek suretiyle aklının izâlesine kendisi sebep olmuştur. Günahı,
mükellefiyetinin hafiflemesinin sebebi olamaz. Dolayısıyla, kendisine bir
ceza ve onu engelleyici bir unsur olarak akli takdiren var kabul edilir.
Bunda garipsenecek bir durum da yoktur. Çünkü, isyan sayılan bir sebeple
yok edildiği takdirde, hakikaten yok olan bir şeye, tekrar yapılmasını ön-
lemek amacıyla, takdiren mevcut olanın hükmü verilir. Nitekim, mürisini
öldüren bir kimseye mirastan hisse verilmemektedir. Müris hakikaten ölü
olduğu halde, katiline bir ceza ve suçu önleyici bir tedbir olması için,
kâtile nisbetle sağ kabul edilmiş ve vâris durumundaki kâtil, mürisine mi-
rasçı kılınmamıştır.⁽¹¹⁴⁾

d) Hatta sarhoşun mükellef olmadığını düşünsek bile bu, onun tasarruflarının geçerliliğini engellemez. Zira, müsebbeblerin, sebeplerine bağlan-
ması bir asıldır. Sarhoşun tasarrufları da teklif kalbinden değil, müseb-
beblerin, sebeplerine bağlanması kabûlindedir. Dolayısıyla, sarhoş tarafın-
dan hükmün sebebi meydana getirilince, hüküm de meydana gelmiş olur.
Ramazan ayının gelmesiyle orucunu gerekli olması gibi.⁽¹¹⁵⁾

e) İçki içen kimse, sarhoşluğun, şuuru giderdiğini, şuurun gitmesiyle
de bazı suçlar işlenebileceğini bilir. Bunu bildiği halde isteyerek içki içerse,
yaptığı bu işin bütün neticelerini göze almış demektir. Buna ilâveten,
sarhoşluk bazı suçların işlenmesine sebep olduğuna göre, isteyerek sarhoş
olan kimse sonuçlarını bildiği halde bu sebebi meydana getirmektedir. Se-
bebin meydana gelmesini sağlamak, onun neticesini istemektir.⁽¹¹⁶⁾

f) Suç, suçu ortadan kaldırmaz. İçki içmek bir suçtur. Bunun netice-
sinde de bir başka suç meydana gelmişse, bu içki içme suçu diğerinin
mesuliyetini düşürmez. Meselâ, bir kimse sarhoş olur da birine iftirada
bulunursa bu hem sarhoş olma hem de iftirada bulunma suçunu işlemiş-
tir. Yine, içki içip birini öldüren kimse, hem içki içmek ve hem de adam
öldürmek suçunu işlemiştir. Her ikisinin cezasını da çekmelidir.⁽¹¹⁷⁾

113. Serahsi, age., VI, 176; Abdülaziz el-Buhârî, age., IV, 352; Molla Hüsrev, age.,
II, 176;

114. Kâsânî, age., IV, 1791; Abdülaziz el-Buhârî, age., IV, 352; Zeydân, el-Veciz,
s. 106.

115. el-Ensâri, age., 1, 144; Suyûtî, el-Eşbâh ve'n-Nezâir, s. 240.

116. Ebu Zehrâ, Usûlü'l-Fıkh, s. 345; el-Cerime, s. 478; Zeydân, el-Veciz, s. 106.

117. Ebu Zehrâ, Usûlü'l-Fıkh, s. 345; el-Cerime, s. 477.

g) Her ne kadar sarhoşken ifa edilen ibadetler sahih olmasa da, sarhoş olan şahıs ibadet mükellefiyetinden kurtulamaz. Edası sahih olmadığı için eda yoluyla olmasa bile kaza yoluyla bunu yerine getirecektir. Ayrıca, eda etmeme vebâli de kendisinden sâkit olmamaktadır.⁽¹¹⁸⁾

h) Sarhoşun talâkını geçerli saydığımızda bir kısım kadınların zarar gördüğünü kabul etsek bile, bunun bir çok kadın hakkında bir hürriyet vesilesi ve kurtuluş çaresi mahiyetinde olduğunu görürüz. Şöyle ki, içki müptelâsı olan kimselerin nikâhları altında bulunan kadınlar, bazan büyük tehlike ve hücumlara maruz kalırlar. İçtiği içkinin tesiriyle ağzından çıkan kulağı duymayan bir kimse, bu yüzden daha büyük hâdiseye sebebiyet vererek eşinin hayatına bile kastedebilir. Alkol yüzünden haysiyetini kaybeden, israfa ve saçıp savurmaya mübtelâ olan bir erkek, çok kere eşini mesut edemez. Aksine, onun felâketine sebebiyet verir. İşte böyle bir kocadan kurtulmak için talâk bir kurtuluş vesilesi olmuş olur. Kadının elinden böyle bir imkânı almamalıdır. Şayet kadın, kocasının bu haline razı ise onun için bu birliği ifade yolu dâima açıktır. Usulüne göre nikâhlarını yenileyebilirler.⁽¹¹⁹⁾

i) Hz. Peygamber, «Çocuk ve matuhun talâkından başka tüm boşamalar câizdir» buyurmuştur.⁽¹²⁰⁾ Bu hadis de sarhoşun mükellefiyetine delâlet eder.

j) Rivayete göre Hz. Ömer, içki içen kimseye uygulanacak ceza hususunda ashâb ile istişarede bulunduğu zaman Hz. Ali : «Ona seksen kırbaç vurmanı öneririz. Çünkü, bu şahıs içince sarhoş olur, sarhoş olunca saçmalar, saçmalayınca da iftira eder.⁽¹²¹⁾ İftira edenin cezası ise Allah'ın kitabına göre seksen kırbaçtır.»⁽¹²²⁾ demiş, bu görüş Hz. Ömer ve diğer ashâb tarafından da tasvip görmüştür.

Sahabenin bu davranışı, sarhoşu ayık kimse gibi mütâlaa ettiklerini gösterir.⁽¹²³⁾

118. Abdülaziz el-Buhârî, age., IV, 354; İbn Emir Padişah, age., II, 288.

119. Bilmen, age., II, 200-201.

120. Serahsî, age., VI, 176; Kâsânî, age., IV, 1791. Bu hadis Tirmizî'de

"كل طلاق جائز ألا طلاق المعتوه المغلوب علي عقله" Aklına hâkim olamayan matuhun

talâkı dışındaki tüm boşamalar câizdir» şeklinde geçmektedir. Bkz. Tirmizî, Sünen, Talâk, 11/15, r.1191.

121. Mâlik, el-Muvatta', Eşribe, 42/1, r. 2.

122. Serahsî, age., IX, 72.

123. İbn Kudâme, age., VIII, 256, IX, 358; Abdülaziz el-Buhârî, age., IV, 355; İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd, V, 211.

k) Hz. Ömer⁽¹²⁴⁾ (ö. 23/643), Hz. Ali⁽¹²⁵⁾ ö. 40/660), İbn Ömer⁽¹²⁶⁾ (ö. 74/693) ve Muaviye⁽¹²⁷⁾ (ö. 60/679) gibi sahâbiler sarhoşun talâkını muteber saymışlar, Said b. el-Müseyyib (ö. 94/712), Ata (ö. 115/713), Mücâhid (ö. 100/718), Hasan el-Basrî (ö. 110/728), İbrahim en-Nehâî (ö. 86/714), İbn Sîrîn (ö. 110/728) gibi Tâbiûn fakihleri de bu görüşü benimsemişlerdir.⁽¹²⁸⁾

l) Pek çok ceza hukukçusu, sarhoşun işlemiş olduğu suçlardan dolayı mesul tutulacağını ve kendisine ceza uygulanacağını savunmuşlardır.⁽¹²⁹⁾ Zira, eğer bu şahıs işlemiş olduğu had ve kısas gibi cezayı gerektiren suçlardan mesul tutulmazsa, din kurallarının yıkılmasına, kötülüklerin yaygınlaşmasına kapı açılmış, sebebiyet verilmiş olur. Çünkü, birini öldürmek, zina yahut hırsızlık yapmak isteyen şahıs, içki içip sarhoş olur ve bu suçları işleyebilir. Bu durumda, kendilerine ceza öngörülmediği taktirde, bunların isyanı cezanın düşmesinin sebebi sayılmış olur ki, bu doğru değildir ve bu mantığın izahı yoktur.⁽¹³⁰⁾

Şimdi, bir sarhoş, had ve kısas gibi şüpheli durumlarda düşen cezalarda bile mazur sayılmayıp ayık kimseler gibi mütalaa edildiğine göre, boşama, âzâd etme gibi şüphe ile düşmeyen tasarruflarında da, evleviyetle sarhoş olmayan mükellefler gibi sayılmalıdır.⁽¹³¹⁾

3 — Sözüleriyle fiillerini ayrı mütalaa edip, haram yolla da olsa, sarhoşun hiçbir sözünü geçerli saymazken, tüm cürümlerinden sorumlu olması gerektiğini söyleyenler de şöyle düşünmüşlerdir :

Sarhoşun sözlerini hükümsüz saymada bir kötülük yoktur. Çünkü, akıllı olmayan kimsenin sarfettiği mücerret sözde herhangi bir zarar mevcut değildir.

Fiilî tasarruflar ise böyle değildir. Bir fiil meydana geldikten sonra onun zararını yok saymak imkânsızdır. Zira, bu durumda tamamen zarar ve büyük bir düzensizlik söz konusudur ki, buna meydan verilemez.

124. İbn Hazm, age., X, 209; İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd, V, 211-212.

125. Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali, es-Sünenü'l-Kübra, Haydarabad, 1353, VII, 359; İbn Kudâme, age., VIII, 255; Şevkânî, age., VI, 251.

126. Şevkânî, age., VI, 251.

127. İbn Kudâme, age., VIII, 255; İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd, V, 211.

128. İbn Kudâme, age., VIII, 255; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir, III, 40.

129. Kâsânî, age., IV, 1791; İbn Kudâme, age., IX, 358; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir, III, 41; İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd, V, 211.

130. İbn Kudâme, age., IX, 358; İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd, V, 212.

131. İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir, III, 41.

132. İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd, V, 212-213; Zeydân, el-Veciz, s. 106.

Ayrıca, sarhoşun suç teşkil eden fiillerinde sorumlu tutulmaması, suç işlemeye cesaret bulmasına ve masum canlara kıymada bir sakınca görmemesine vesile olacaktır ki, bunun kötülüğü ortadadır.⁽¹³²⁾

4 — Hanefîler de İslâm'dan dönmesi ile kendisinden dönülmesi muhtemel olan ikrarlarını geçerli saymazken şu gerekçeleri ileri sürmüşlerdir :

a) Şâri', sarhoşu dinin fer'i meselelerinde sorumlu tutmuştur, ama dinin aslı sayılan itikad konularında mesul tutmamıştır. Bunun delili, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَعْبُدُوا

Avf hadisidir. Bu hadise göre, sarhoş olduğu halde namaz kıldırırken «Kâfirûn» suresindeki لَا أُعْبَدُ : «Sizin taptıklarınıza ben tapmam.»

âyetini : وَأُعْبَدُ مَا تَعْبُدُونَ Sizin taptıklarınıza ben de taparım» şeklinde okuyan müslümanın küfrüne hükmetmemiştir. Halbuki bu, küfrü gerektiren bir durumdur. Üstelik onların sarhoşluğu hiçbir şeyi idrâk etmeyecek seviyede de değildir. Zira onlar, namaz vakti geldiğini idrak etmiş ve kalkıp namaza durmuşlardır. Bu da gösteriyor ki, Şâri', dinin aslı olan itikad konusunda sarhoşa acıdığı halde fer'i meselelerinde kendisini cezalandırmıştır. Bundan dolayıdır ki biz Hanefîler, sarhoşken Müslüman olan bir kâfirin müslümanlığını sahih kabul etmişizdir.⁽¹³⁴⁾

b) Sarhoşun irtidadı (İslâmdan dönmesi) istihsânen geçerli sayılmamıştır. Çünkü, İslâm'dan dönmeye esas, itikadın değişmesidir. Bu da kasıtsız meydana gelmez. Sarhoşun kastının olmadığı ise açıktır.⁽¹³⁵⁾

Gayr-i ciddî olarak dinden dönen kimsenin de kastı yoktur. Böyle olmasına rağmen onun irtidadı geçerli sayılıyor. Halbuki, kastı bulunmadığına göre onun dinden dönmesi de geçerli sayılmalı da denemez. Çünkü, gayr-i ciddî olarak dinden dönmek, dini istihfaf (küçümseme) dir. Dini hafife almak ise küfrü gerektirir. Sarhoşun dinden dönmesini de dinle alay kâbilinden sayamayız. Zira, akli başında olmayan biri herhangi bir şeyle alay etmekle vasıflandırılmaz.⁽¹³⁶⁾

133. Nisâ, 4/43.

134. İbnü'l-Hümmam, Fethu'l-Kadir, IV, 189; Hadis için bkz. s. 101.

135. Serahsî, age., VI, 16; Abdülaziz el-Buhârî, age., IV, 354; Molla Hüsrev, age., II, 454; İbnü'l-Hümmam, et-Tahrîr, II, 288; Fethu'l-Kadir, III, 41.

136. Abdülaziz el-Buhârî, age., IV, 355; İbnü'l-Hümmam, Fethu'l-Kadir, III, 41; İbn Emir Pâdişah, age., II, 288-289.

c) Diğer taraftan, sarhoşta akıl hakikaten bulunmadığı halde takdiren var kabul edilmesi, istenmeyen bir durumun meydana gelmesini önlemek içindir. Böyle önleyici bir tedbire ihtiyaç ise fıtrî bir meyilden dolayı sıkça meydana gelmesi muhtemel şeyler için söz konusudur. İrtidad ise, fıtrî meyil gibi bir sebebi bulunmadığı için, böyle sıkça meydana gelecek hadiselerden değildir. Dolayısıyla, dinden dönmede önleyici bir tedbir olarak akli takdiren var kabul etmeye ihtiyaç yoktur.

d) Sonra şu da var ki, sarhoşun aklının hakikaten yokluğu tercih edilirse, Müslümanlığının sona ermesi söz konusudur. Böyle durumlarda, Müslümanlığının devamını sağlayan yön tercih edilir. Çünkü, «İslâm herşeyden üstündür, hiçbir şey ona üstün gelemez: *الإسلام يعلو ولا يعلى عليه*». Bundan dolayıdır ki, zorla Müslüman olmuş bir kâfirin Müslümanlığına hükmedildiği halde kalpten inanmadıkça, zorla İslâm'dan döndüğü söylenen bir Müslümanın küfrüne hükmedilmez.⁽¹³⁷⁾

e) İcap eden yerde tavizsiz davranılması (teşdîd) ihtiyat içindir. Halbuki, bu durumdaki bir müslümanı tekfir etmek ihtiyata uygun değildir. Aksine, onun ictidadına itibar etmemek daha ihtiyatlıdır. Bunun içindir ki, âlimlerimiz, bir kimseyi birçok yönden tekfir etmek mümkün olduğu halde, sadece bir yönden mümkün olmazsa, müftünün, o bir yönü tercih edip hükmünü ona göre vermesi gerekir, demişlerdir.⁽¹³⁸⁾

f) Kendisinden dönülmesi muhtemel ikrarlarına gelince :

Sarhoşun, herhangi bir konuda sebati ve istikrarı yoktur. Dolayısıyla, onun bu halî ikrarından dönme gibi telakki edilmiş ve bu konulardaki ikrarları geçerli sayılmamıştır.⁽¹³⁹⁾

Üstelik sarhoşun, kendine karşı yalan söyleme şüphesi de vardır. Böyle bir şüphe de sırf Allah hakkı olan hadlerin uygulanmamasının bir sebebi olarak kabul edilebilir.⁽¹⁴⁰⁾

5 — Mâlikîler ise akitlerinin ve ikrarlarının hükümsüzlüğünü şu delillere dayandırmışlardır :

a) Akdin sahih olması için, akdi yapanın temyiz sahibi olması şarttır. Halbuki, sarhoşun temyiz gücü yoktur.

137. Kâsânî, age., IV, 1791; İbnü'l-Hümmam, Fethu'l-Kadir, III, 41.

138. İbnü'l-Hümmam, Fethu'l-Kadir, IV, 189.

139. Abdülaziz el-Buhârî, age., IV, 355; Molla Hüsvrev, age., II, 454; İbnü'l-Hümmam, Fethu'l-Kadir, III, 41; İbn Emir-i Pâdişâh, age., II, 289.

140. İbnü'l-Hümmam, Fethu'l-Kadir, IV, 189.

b) İkrarlarına gelince :

aa) İkrar, mâlî konularda olabilir. Bu durumda ikrarı geçerli değildir. Çünkü, sarhoşluğundan dolayı hacr altındadır.

ab) İkrar, mâlî konuların dışında bir şeyle ilgili olabilir. Bu takdirde de, sarhoşun ikrarı geçerli değildir. Zira, Mâiz hadisi¹⁴¹ bunun muteber olmadığını göstermektedir.⁽¹⁴²⁾

D — MÜNAKAŞA VE TERCİH :

Bütün bu görüşler ve delilleri incelendiğinde, sarhoşun sözlerini hükümsüz kabul edenlerin delillerinin daha sağlam ve geçerli olduğu görülür. Zira :

1 — «

يا ايها الذين آمنوا لا تقربوا الصلوة وانتم سكارى حتى تعلموا ما تقولون Ey iman edenler sarhoşken, ne dediğinizi bilene kadar namaza yaklaşmayın.»⁽¹⁴³⁾ âyet-i kerimesi de gösteriyor ki, sarhoş ne söylediğini bilmemektedir. Ne söylediğini bilmeyenin, söylediği sözde kasıtlı olmadığı açıktır. Halbuki, sözün muteber olması kasıtlı olmasına bağlıdır. O halde sarhoşun sözlerine itibar edilmemesi hukuken uygun bir davranış olmaktadır.⁽¹⁴⁴⁾ Nitekim, «talâk» kelimesinin manâsını bilmeyen bir yabancının, bu lafı bilmeden söylemesi neticesinde talâk vâki olmaz.⁽¹⁴⁵⁾

Yukarıdaki âyet-i kerimeyi, sarhoşun mükellefiyetine delil olarak kullanmak doğru değildir. Çünkü, bu âyet, sarhoşluk halindeki sarhoşa tevcih edilmiş bir hitap değildir, ayık hallerinde müslümanlara tevcih olunmuş bir hitaptır. Bundan maksat, sarhoş olan kimseleri namaza yaklaşımdan men etmek değildir, namaz vakti yaklaştığı zaman, müslümanların içki içmelerini¹⁴⁶ veya insanın idrakini ve anlayışını ihlâl edecek derecede içkide ifrata gitmelerini¹⁴⁷ önlemektir. Aksi taktirde bu, teklifi anlamayanın mükellef ol-

141. Mâiz hadisi için bkz. s. 108.

142. Zeydân, el-Vecîz, s. 106.

143. Nisa, 4/43.

144. Zeydân, el-Vecîz, s. 107; Uzunpostalıcı, age., s. 143.

145. Zeydân, el-Vecîz, s. 107.

146. el-Ensâri, age., I, 146; Zeydân, el-Vecîz, s. 68.

147. Kadı Beydâvi, Tefsir, (Muhyiddin Şeyhzâde'nin «Hâşiye alâ tefsirfi'l-Kâdi'l-Beydâvi» isimli hâşiyesinin kenarında), Diyarbakır el-Mektebetü'l-İslâmiyye, II, 37.

masını gerektirir ki, bu da, mükellefiyetin şartlarından olan teklifi anlama şartına aykırı düşer.⁽¹⁴⁸⁾ Bu âyet, « **فَلَا تُحِبُّونَ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ** Şu halde siz ancak müslüman olarak can verin.»⁽¹⁴⁹⁾ âyet-i kerimesine benzemektedir. Bu âyetten maksat, onları ölmekten nehyetmek değil, ölüm kendilerine gelinceye kadar İslâm üzere devam etmelerini emirdir.⁽¹⁵⁰⁾

Ayrıca, bu âyetin içkiyi kesin olarak yasaklayan âyetten⁽¹⁵¹⁾ önce indirildiğini (ve dolayısıyla hükmünün neshedilmiş olduğunu) dikkatten uzak tutmamalıdır.⁽¹⁵²⁾

3 — Bunu, murisini öldüren katile kıyas etmek de uygun olmayan bir kıyas (kıyas ma'a'l-fârik)tır. Zira, katil vaktinden önce mirasını almak için murisini öldürmeyi kasetmiştir ve bu yüzden mirastan mahrum bırakılarak cezalandırılmıştır. Halbuki sarhoş, sarhoş olmayı kasetmiştir, ama, meselâ, sarhoşken karısını boşadıysa, boşanmanın meydana gelmesini kasetmemiştir. Böyle olunca, onun boşamasının vuku bulmaması gerekir.⁽¹⁵³⁾

4 — Sarhoşun tasarruflarının teklif kabilinden olmayıp hükümlerin sebeplere bağıllığı açısından değerlendirmeye tabi tutularak sebep meydana gelince, hüküm de kendiliğinden meydana gelir. Binaenaleyh, hükmün sebebi olan tasarruf sarhoş tarafından meydana getirilince neticesi olan hüküm de meydana gelir, şeklindeki bir değerlendirme de yanlıştır. Çünkü, teklif kabilinden olan hükümler için bir takım şartlar arandığı gibi vaz'î hükümler için de aranır.⁽¹⁵⁴⁾ Binaenaleyh, aynı şey deli, uyuyan ve mübah yo'la sarhoş olan kimseler için de geçerlidir. Halbuki, bunların tasarruflarının muteber olduğunu söyleyen âlim yoktur.⁽¹⁵⁵⁾

5 — Hz. Ali tarafından yapılan teklifi kabul eden sahabe'nin, içki içen kimseyi iftira atan kimseye kıyas ederek, bu suça seksen kırbaç ceza takdir ettiklerine dâir rivayet de sarhoşun her konuda ayık kimseler gibi mütâlââ edileceğine delil olarak kullanılamaz. Zira, bu tatbikatında sahabe, o şahsı, iftiraya mazinet teşkil eden (çoğu zaman iftiraya götüren) sarhoşluk sebebiyle cezalandırmışlardır. Onların, «sarhoş olunca saçmalar, saçmalayınca iftira atar, müfterinin cezası ise seksen kırbaçtır» şeklindeki ifa-

148. el-Ensâri, age., I, 144; Zeydân, el-Veciz, s. 68.

149. Bakara, 2/132.

150. Muhyiddin Şeyhzâde, age., II, 37.

151. Mâide, 5/90.

152. Zeydân, el-Veciz, s. 68.

153. Zeydân, el-Veciz, s. 107.

154. Şevkânî, age., IV, 242.

155. İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd, V, 213; Şevkânî, age., VI, 251.

deleri açıkça göstermektedir ki, burada, çoğu kere iftiraya sebep (iftiranın mazinneti) olan sarhoşluğu meydana getiren şahıs, iftira atan şahsa ilhak edilmiştir. Bu, hikmetin mazinnetini hakikat makamına kâim kılma kabilindedir. Nitekim, çoğu zaman hadese sebep (hadesin mazinneti) olan uyku da, hades makamına kâim kılınmıştır. Bu, İslâm Hukukunda, bilinen bir durumdur. Eğer, sarhoşun sözlü tasarrufları da bu şekilde değerlendirilecekse, içki içen şahsın, iftira etsin veya etmesin, iftira cezasına çarptırıldığı gibi, sarhoş olan şahsın da, karısını boşasın veya boşamasın, talâkının meydana geldiğini kabul etmek gerekir. Halbuki, bunu söyleyen hiçbir fakih bulunmamaktadır.⁽¹⁵⁶⁾

6 — Sarhoşun bir ceza olarak, sözlü tasarruflarından mesul tutulduğunu düşünsek bile, onu suçsuz olan karısına da uygulanmış bir ceza ile cezalandırmayı nasıl düşünebiliriz?⁽¹⁵⁷⁾

7 — Bunun pek çok kadın için, ayyaş kocalarının ellerinden kurtulma vesilesi olduğunu, şayet kadınlar razı ise nikâhlarının yenilenmesinin mümkün bulunduğu şeklindeki bir savunma da pek tutarlı görünmüyor. Zira, sarhoş olan bir erkeğin, karısını hangi sebeple ve nasıl boşayacağı belli değildir. Belki de yuvasını sebepsiz yere, bir daha kurulamayacak şekilde yıkacaktır. Mâlûm olduğu üzere, İslâm Hukukunda her boşama, sadece bir nikâh yenilemesi ile kolayca telâfi edilecek cinsten değildir. Ayrıca bu mümkün olsa bile, bu duruma düşmüş eşlerin, başkalarına karşı utanç duyma, dedi kodudan çekinme v.s. gibi sebeplerle nikâh yenileyerek bir araya gelmeleri kolay değildir. Halbuki, kocasının ayyaşlığı yüzünden, geçimi bu derece bozulmuş, bir kısım tehlike ve hücumlara maruz bulunan mutsuz bir eşin, eğer istiyorsa, bu durumdan kurtulmak için mahkeme yoluna başvurması daima mümkündür ve bu yol daha geçerli ve her bakımdan daha emniyetlidir.

8 — Hz. Peygamber'den rivayet edilen çocuk ve matuhun talâkından başka tüm boşamaların caiz olacağı şeklindeki hadis tenkit edilmiş ve zayıf bulunmuştur. Hadisin râvilerinden Tirmizî, bu hadisin Ata b. Aclân kanalı dışında, merfu bir yoldan geldiğinin bilinmediğini, Atâ b. Aclân'ın ise zayıf ve hadisleri makbul sayılmayan (zâhibu'l-hadis) biri olduğunu söylemiştir.⁽¹⁵⁸⁾

156. İbn Teymiyye, age., II, 160; İbn Hazm ve İbnü'l-Kayyim, bu rivayetin sahih olmadığını söylemişlerdir. Bkz., İbn Hazm, age., X, 211; İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd, V, 213.

157. Zeydân, el-Veciz, s. 107.

158. Tirmizî, age., Talâk, 11/15, r. 1191. Ayrıca bkz. İbn Hazm, age., X, 210; İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd, V, 209, 214.

Bu hadisin sahih olduğunu kabul etsek bile sarhoşu, matuh olarak yorumlamak mümkündür. Nitekim bazı âlimler matuh kelimesinin lügâtte, akli olmayan, dediğini bilmeyen manâsına geldiğini ve dolayısıyla sarhoşun da matuh olduğunu söylemişlerdir.⁽¹⁵⁹⁾

9 — Sarhoşun dinden dönmesi muteber sayılmadığına göre, diğer tassarufaları da sayılmamalıdır. Çünkü, inanç konuları diğer konulardan daha önemlidir. Daha önemli konularda sözü geçerli sayılmayanın, daha az önemli konulardaki sözlerinin de geçerli kabul edilmemesi garipsenecek bir durum olmamalıdır.

10 — Sarhoşun talâkını muteber sayan Sahabe ve Tâbiûn âlimleri bulunduğu gibi, saymayan Sahabe ve Tâbiûn âlimleri de vardır. Bu konu, üzerinde ittifak sağlanmış bir konu değildir.

Sarhoşun, cürümlerinden sorumlu tutulacağı ve suç için öngörülen cezaya çarptırılacağı hususundaki deliller de makbul ve makul delillerdir. Çünkü :

1 — Sarhoş hem içki içmekle suç işlemiş, hem de başkalarına karşı ika ettiği fiiliyle suç işlemiştir. Bu durumda, kendisine karşı suç işlenen, mağdur olan şahsın değil de, her iki halde de suç işlemiş olan sarhoşun hiymayeye müstehak görülmesi makul sayılmaz.⁽¹⁶⁰⁾

2 — Kaldı ki, bu şahsın normal halde iken cesaret edemediği bir suç işlemek için içki almış olması da uzak bir ihtimal değildir. İbn Teymiyye'nin de ifade ettiği gibi bu maksatla içki içip suç işleyen kimsenin vebalinin, aynı suçu normal halde işleyeninkinden daha büyük olduğu açıktır. Şimdi, aynı suçu normal halde işleyen şahsa kanunda, öngörülen cezayı verirken, bazı modern hukukçuların da savunduğu gibi, ondan daha büyük vebal altındaki sarhoşa o cezayı bile vermemek hangi adalet anlayışıyla bağdaşır?

3 — Üstelik, bu maksatla içki alan kimsenin, şuurunu tamamen kaybettiğini söylemek de zordur. Zira, şahıs, sarhoş olmadan önce kafasına koyduğu bir fiili, sarhoş olduktan sonra aynen uygulama sahasına geçirmiştir. Bu durumdaki bir sarhoşun, şuurunu kaybettiğini söylemek nasıl mümkün olur?⁽¹⁶¹⁾

159. İbn Hazm, age., X, 212; İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd, V, 214.

160. Zeydân, el-Veciz, s. 107.

161. Ebu Zehra, el-Cerime, s. 481; Usûlü'l-Fıkh, s. 346-347.

Zaten ekseri âlimler, yeri gökten, kadını erkekten ayıramayacak derecede sarhoş olan kimseyi tasarrufları açısından deli gibi telakki etmişlerdir.⁽¹⁶²⁾

4 — Hz. Peygamber'in, Hz. Hamza'yı «Siz babamın kölelerisiniz» şeklindeki sözlerinden mesul tutmaması, sarhoşun her konuda mesul olmadığına delil teşkil etmez. Çünkü, zikri geçen hâdisenin içki yasağından önce meydana geldiği bir yana,⁽¹⁶³⁾ Hz. Hamza'nın bu tasarrufu, inançla ilgili sözlü bir tasarruftur. Sarhoşun sözlerinin muteber olmadığını biz de kabul ediyoruz.

5— Yine Mâiz hadisindeki, Hz. Peygamber'in uygulaması, sarhoşun ikrarıyla ilgili bir uygulamadır. İkrarlar da sözlü tasarruflar cümlesindedir.⁽¹⁶⁴⁾

6 — İslâmî telâkkinin aksine, modern hukuklarda içki içmek suç sayılmadığı halde⁽¹⁶⁵⁾ bugün pek çok modern ceza hukukçusu da, kendi isteğiyle içki içip sarhoş olduktan sonra suç işleyen kimseyi mesul tutmuş ve ihtiyârî sarhoşluğun cezâi ehliyete engel olmadığını kabul etmişlerdir.⁽¹⁶⁶⁾

Örneğin, T.C.K., md. 48/2 de «İhtiyârî sarhoşluk veya ihtiyariyle kullanılan uyuşturucu madde tesiri ile işlenen fiiller bu madde hükmünden hariçtir.» hükmü konularak sarhoşluk, cezayı düşürücü veya haffiletici sebep olarak kabul edilen aklî malûliyet cümlesinden sayılmamıştır.⁽¹⁶⁷⁾

7 — Görülüyor ki, bütün diğer gerekçeleri dikkate almasak bile, sarhoşun, suçlarından sorumlu tutuluşunu kötülöklere yol açan vesileleri önlemek (sedd-i zerâyi') kaidesi teyid etmektedir. Pek çok şer'î nass ve usûl de bu kaidenin doğruluğunu göstermektedir.⁽¹⁶⁸⁾

Bütün bunlar muvacehesinde, sarhoşun sözlerinin muteber olmayacağı, cürümlerinden ise tamamen mesul tutulacağı görüşünün tercihe şâyân olduğu söylenebilir.

Nitekim, asrımız İslâm Hukukçularının birçoğu da bu görüşe taraftar olmuşlardır.⁽¹⁶⁹⁾

162. Düsûkî, age., III, 6; Bilmen, age., II, 196.

163. Bkz. Şevkânî, age., VI, 252.

164. Zeydân, el-Medhal, s. 286.

165. Bkz. Ebu Zehra, Usûlü'l-Fıkh, s. 346.

166. Bkz. Ebu Zehra, el-Cerime, s. 481; Dönmezer-Erman, age., s. 213.

167. Bkz. T.C.K., Md. 46, 47, 48/1.

168. Zeydân, el-Veciz, s. 107.

169. Bkz. M. Yusuf Musa, age., s. 321-322; Zeydân, el-Veciz, s. 107-108; Uzun-postalci, age., s. 143.